

ZBIGNIEW KAMIŃSKI¹, BEATA RYBITW²

Z DZIEJÓW BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ GDAŃSKIEGO UNIwersYTETU MEDYCZNEGO

FROM THE HISTORY OF THE LIBRARY OF THE MEDICAL
UNIVERSITY OF GDAŃSK

¹ Zakład Historii i Filozofii Nauk Medycznych Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego
kierownik: dr hab. Adam Szarszewski

² Biblioteka Główna Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego
p.o. dyrektora: mgr inż. Anna Grygorowicz

W pracy przedstawiono niektóre fakty z historii Biblioteki Głównej GUMed, jej sukcesy i kłopoty. Omówiono starania pracowników o zapewnienie placówce wysokiego poziomu usług w różnych okresach działalności Biblioteki w latach 1945-2013.

Już w starożytności uczeni mieli do dyspozycji kilkaset tysięcy publikacji, dokumentujących ówczesny stan wiedzy, zgromadzonych w jednym miejscu. Biblioteka Aleksandryjska stała się wzorem dla późniejszych skarbnic wiedzy. Spłonęła, ale pozostała jej idea. Biblioteka Główna Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego rozpoczęła swą służbę w 1945 r. wśród gruzów zniszczonej uczelni i szpitali jako Biblioteka Centralna Akademii Lekarskiej. Nie przejęła po swej niemieckiej poprzedniczce żadnego księgozbioru.. W końcowym okresie II wojny światowej zbiory Bücherei der Medizinischen Akademie in Danzig zostały zniszczone i rozproszone. Część tych zbiorów umieszczono w piwnicach Technische Reichshochschule (Politechniki) w Gdańsku, dużo wywieziono do Niemiec [4]. Wiadomo, że w styczniu 1945 r. trafiły do Niemiec cenniejsze pozycje z księgozbioru Instytutu Fizyki Politechniki [20]. Możliwe, że ewakuowano wtedy książki będące też własnością MAD.

Jeszcze w czasie trwania walk o Gdańsk profesor Edward Grzegorzewski, ówczesny dyrektor Departamentu Zdrowia w Ministerstwie Pracy, Opieki Społecznej i Zdrowia przy Krajowej Radzie Narodowej, złożył projekt utworzenia Akademii Lekarskiej w Gdańsku, zatwierdzony 21 kwietnia 1945 r. Dekret o utworzeniu ALG został uchwalony 22 września 1945 r., a zatwierdzony z datą 8 października 1945 r. Pozytywna opinia profesora Grzegorzewskiego, który w maju i czerwcu 1945 r. wizytował Gdańsk i Wrocław zaważyła na tej decyzji. W obu wizytowanych miastach planowano uruchomienie wyższej szkoły medycznej [14a]. Wizytacja

w Gdańsku trwała od 17 maja do 16 czerwca 1945 r. Profesor Edward Grzegorzewski badał sytuację w gdańskich szpitalach i zakładach teoretycznych byłej Medizinische Akademie oraz innych placówkach służby zdrowia w mieście, które wciąż płonęło. Porównał sytuację Gdańska z sytuacją zastaną we Wrocławiu, gdzie przebywał w dniach 28-30 czerwca, z podobną inspekcją. Według Edwarda Grzegorzewskiego ośrodek gdański lepiej nadawał się na lokalizację wyższej szkoły medycznej ze względu na „styczność z rdzennie polskim zapleczeniem”, lepszą komunikację z Pomorzem, nowocześniejsze budownictwo szpitalne na terenie Gdańska (choć budynki były zniszczone w równym stopniu w obu miastach). We Wrocławiu zachowały się pracownie wyposażone w mikroskopy, aparaty rentgenowskie, rzadki i cenny sprzęt oftalmologiczny. Sytuacja w Gdańsku była bez porównania gorsza. Wyposażenie zostało wywiezione do Niemiec przed oblężeniem miasta. W czasie walk zniszczono resztę. W sprawie pomocy naukowych postulował Edward Grzegorzewski nawiązanie łączności z sąsiadującymi środowiskami naukowymi Leningradu, Sztokholmu, Kopenhagi i Oslo, a także zainteresował pomocą dla Akademii Fundację Rockefellera i rząd Szwecji [14b].

W bardzo trudnych warunkach, jednocześnie z organizacją uczelni i klinik, organizowano bibliotekę przyszłej Akademii Lekarskiej. O tworzeniu przyszłego księgozbioru uczelni prof. Grzegorzewski pisał w sprawozdaniu z wizytacji: „Doraźnie należałoby przeprowadzić na Wybrzeżu zbiórkę książek lekarskich, rozdrapanych do prywatnych bibliotek lekarzy i nielekarzy, ewentualnie z użyciem środków przymusowych. Zwrócić się o książki do ocalałych środowisk naukowych w kraju, poczynić zakupy książek i przyrządów z wolnej ręki” [14b]. Jeszcze przed wydaniem dekretu o utworzeniu ALG pracowała w uczelni grupa profesorów, byli to m.in. Tadeusz Pawlas, Ksawery Rowiński, Stanisław Hiller i Włodzimierz Mozołowski [14b]. Według opinii profesora Mozołowskiego „budowę uczelni należy zaczynać od utworzenia biblioteki, gromadzącej naukowe czasopisma i książki” [22], a profesor Grzegorzewski, już jako rektor, stwierdził: „najbardziej cieszy nas każda nowa książka” [14b].

W kwietniu 1945 r. po przejściu od Armii Czerwonej obiektów byłego Szpitala Miejskiego rozpoczęto prace porządkowe i remontowe, w czym pomagały nadzorowane przez dr. Alojzego Maciejewskiego Ochotnicze Brygady Pracy, złożone z kandydatów na studia medyczne oraz studentów (w sumie 91 osób). Książki i czasopisma, zebrane w czasie odgruzowania, przekazywano do organizującej się biblioteki. Nie były to wielkie znaleziska (wg prof. Grzegorzewskiego księgozbiory rozszabrowano), np. 2 podręczniki w Zakładzie Anatomii [14b], 6 książek w budynku zakładów teoretycznych, niekiedy do kilkunastu pozycji [9, 14b, 21]. Podczas porządkowania nadpalonych piwnic Politechniki Gdańskiej tamtejsza ekipa trafiła na kilkaset tomów, należących do MAD, a profesorowie ALG powiadomieni o odkryciu zorganizowali przewóz książek do macierzystej uczelni [9, 14a, 21, 22]. Było to ok. 600 tomów druków zwartych, 1.000 zeszytów zdekompletowanych czasopism, 2.000 broszur: dysertacji doktorskich i odbitek z czasopism [4].

Pierwszym pracownikiem biblioteki była asystentka biblioteczna mgr Katarzyna Molnar-Bader. Powierzono jej porządkowanie księgozbioru oraz gromadzenie nowych pozycji. We wrześniu 1945 r. kierownikiem biblioteki został mgr Zygmunt Kaczanowski [5]. Znaleziono lokal na gromadzone zbiory. W budynku nr 8, przyznanym II Klinice Chorób Wewnętrznych, na I piętrze ocalał pokój z regałami bibliotecznymi. Tutaj na powierzchni 40 m² umieszczono pracownię biblioteczną i magazyn [8, 11, 18]. Książki gromadzono wszelkimi możliwymi sposobami, zbierano w szpitalach, spod gruzów zawałonych budynków, z piwnic opuszczonych domów. Część pochodziła z prywatnych zbiorów wyjeżdżającego do Niemiec personelu:

pracownicy ALG (Wasilewski, Rowiński, Hiller, Nowicki) przeglądali mieszkania po byłych pracownikach MAD i dostarczali znalezione książki do biblioteki [4, 5, 13]. Druki te leżały potem w pomieszczeniu biblioteki w pryzmach brudne i nieuporządkowane. Lekarze z klinik przychodzili do biblioteki, by wybierać ze zdobytych zbiorów specjalistyczną literaturę ze swoich dziedzin, tworząc w ten sposób podwaliny przyszłych bibliotek klinik i zakładów [5, 14a]. Część zbiorów zinwentaryzowano, a we wrześniu 1945 r. otwarto czytelnię. Z braku miejsc czytelnicy korzystali z biblioteki stojąc na korytarzu [11]. Kierownik Kaczanowski zajął się przede wszystkim zakupem medycznych książek polskich, nie lekceważąc jednak żadnej literatury fachowej. W 1945 r. zakupiono w różnych miastach Polski 972 pozycje [11, 12]. Zygmunt Kaczanowski pracował w bibliotece do 30 czerwca 1946 r. Do tego czasu księgozbiór zwiększył się do ok. 10 tys. jednostek [8, 11, 14b].

16 listopada 1945 r. na pierwszym posiedzeniu Rada Wydziału Lekarskiego powołała Komisję Biblioteczną, w jej składzie znaleźli się profesorowie Stanisław Hiller i Włodzimierz Mozołowski, później dołączył do nich Tadeusz Bilikiewicz, oraz Komisję Wydawniczą, do której zaproszono prof. Mozołowskiego oraz Ignacego Adamczewskiego. [14a, 14b]. Statut Biblioteki i struktura organizacyjna zostały zatwierdzone przez Senat dopiero w r. 1958 [11].

Wśród otwieranych tuż po wojnie w Gdańsku instytucji była Biblioteka Gdańska (obecnie PAN). Jej dyrektorem dr Marian Pelczar i dr Marian Des Loges zasugerowali profesorowi Bilikiewiczowi sprowadzenie do Gdańska wicedyrektora lwowskiej Biblioteki Uniwersyteckiej UJK, który po zmianie granic został w ZSRR. Dr Adam Bocheński przyjął propozycję władz ALG i od 1 lipca 1946 r. objął stanowisko dyrektora Biblioteki Centralnej ALG [14a, 16, 18].

Jednocześnie zaangażowano (1 września 1946 r.) dwie wykwalifikowane bibliotekarki mgr Annę Łysakowską (w 1948 r. została małżonką dyrektora Bocheńskiego) i mgr Marię Bugno; rozpoczęto intensywne prace nad organizacją biblioteki [5, 8, 19a]. Skatalogowano nieopracowaną część zbiorów, zinwentaryzowano też zbiór czasopism (ostatecznie do zbiorów przyjęto 206 tytułów) [4]. Zmieniono system ustawiania książek w magazynie z działowego na przyjęty w bibliotekach naukowych tzw. numer bieżący (numerus currens) w obrębie odpowiednich formatów bibliotecznych. Ten sposób porządkowania zbiorów jest kontynuowany w Bibliotece od roku 1946 do dziś. Następną zmianą przeprowadzoną przez pracowników było wydzielenie wydawnictw informacyjnych, które stały się podstawą czytelnii. Były to „materiały bibliograficzne, encyklopedyczne, propedeutyczne, najnowsze podręczniki itp.” [4]. W swym pierwszym sprawozdaniu, napisanym na prośbę władz uczelni, dyrektor Bocheński podaje następujący stan zasobów Biblioteki na dzień 31 sierpnia 1946 r.: 58.314 jednostek bibliotecznych, w tym 15.600 tomów dzieł zwartych, 3.087 zeszytów czasopism skompletowanych w rocznikach, 1.587 zeszytów czasopism luźnych i 38.040 broszur (dysertacje, odbitki artykułów z czasopism) [4].

ALG była wówczas jedyną polską uczelnią medyczną zorganizowaną przez Ministerstwo Zdrowia, pozostałe akademie medyczne utworzono przez wydzielenie wydziałów lekarskich i farmaceutycznych z uniwersytetów w czasie reformy szkolnictwa wyższego w r. 1950. Stąd zapewne nowa uczelnia gościła często oficjalne delegacje. W pierwszej inauguracji roku akademickiego, 2 lutego 1946 r., brali udział m.in. minister zdrowia Franciszek Litwin i minister ds. Wybrzeża Eugeniusz Kwiatkowski, wiceminister oświaty W. Bienkowski oraz zastępca szefa służby zdrowia WP gen. prof. Bolesław Szarecki. Do uczelni przybywały delegacje z „wizytą roboczą”, odwiedzali ALG także goście zagraniczni z Amerykańskiego Czerwonego Krzyża i Fundacji Rockefellera [2]. W latach 1945 i 1946 jako przedstawiciel misji Sweden

in Help (SIH) przybył do Gdańska dr Jack Adams-Ray ze Sztokholmu [13]. Życzliwość władz państwowych dla gdańskiej uczelni miała też swój wymiar finansowy. W 1945 r. na uruchomienie polskiego szkolnictwa medycznego Ministerstwo Zdrowia przeznaczyło 30,2 mln zł. Z tej sumy 75% (22,8 mln zł) otrzymała ALG [14b]. Dyrektor Adam Bocheński umiejętnie wykorzystał tę sytuację w celu poprawy warunków lokalowych Biblioteki. Mimo wielu pilnych potrzeb władze uczelni doprowadziły do końca remont baraku nr 30 na terenie akademickich zabudowań szpitalnych, który przekazano 4 stycznia 1947 r. na jej siedzibę. Uzyskanie stałej lokalizacji umożliwiło lepszą organizację udostępniania zbiorów. Na powierzchni ok. 450 m² zorganizowano pracownię, magazyny książek, czytelnię na 12 miejsc i wypożyczalnię. W 1948 r. otwarto czytelnię studencką (50 miejsc) i 2 mniejsze: profesorską i czasopism. Warunki pracy w baraku pogarszały się w miarę wzrostu stanu zbiorów, podłoga w magazynie zaczęła pękać pod wpływem ciężaru regałów, z braku miejsca nowe nabytki przechowywano na korytarzach. Czytelnicy skarżyli się na chłód i niedostateczne oświetlenie w czytelniach. Dane dotyczące księgozbioru z r. 1947 podają 66 tys. tomów [8]. W 1949 r. Biblioteka Centralna liczyła 85.375 tomów oraz 40 tys. broszur i czasopism [14b]. W 1958 r. było już 135 tys. tomów; był to największy księgozbiór wśród polskich uczelni medycznych [8]. Zakupiono kilka zbiorów po zmarłych profesorach, m.in. Emilu Godlewskim (400 tomów książek i czasopism, 11 tys. referatów), Henryku Hoyerze jun. z Krakowa (dzięki staraniom prof. Reichera), Edwardzie Loth (2,5 tys. tomów książek i czasopism oraz 17 tys. referatów) [14a].

Następne remonty baraku przeprowadzono w latach 1958 i 1961, zwiększono powierzchnię o 60 m², ale dyrektor Bocheński nie zaprzestawał starań o uzyskanie nowoczesnej siedziby dla Biblioteki [11, 14a]. W 1956 r. przydzielono fundusze na wykonanie dokumentacji. Odbływały się konsultacje z architektami zatrudnionymi w ministerstwie. Dyrektor Bocheński przekazywał swoje sugestie, poparte konsultacjami z architektami z Politechniki Gdańskiej. Ostatecznie zlecenie otrzymał w 1966 r. Miastoprojekt Gdańsk, gdzie mgr inż. arch. Andrzej Dąbrowski przygotował projekt gmachu o kubaturze 13.636 m³ i powierzchni 3.980 m². W czterokondygnacyjnym obiekcie znalazły się m.in. czytelnie na 105 miejsc (obecnie wygospodarowano ich 120), pracownia intrologatorska i poligraficzna, magazyny o powierzchni 1.381 m² oraz dwa przestronne hole. Budowę ukończono 29 czerwca 1968 r., a oficjalnego otwarcia dokonał 1 października 1968 r. rektor AMG prof. Marian Górski. Był to jeden z niewielu nowych obiektów bibliotecznych powstałych w tamtych czasach w Polsce [8, 11, 16], który pełni swe funkcje już piątą dekadę. Budynek przeszedł kilka remontów i adaptacji, a w 1999 r. przeprowadzono w nim remont kapitalny, by miejsca pracy i nauki były bardziej komfortowe. Wymieniono nieszczelne szklane ściany zewnętrzne, instalację grzewczą, elektryczną i oświetleniową, położono nowe podłogi w czytelniach [11]. Oprócz uczelni wkład finansowy w remont wniosły instytucje centralne – Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej i KBN [12].

Obecnie, w roku 2013, budynek, który wydawał się tak przestronny pod koniec lat 60., staje się coraz bardziej ciasny. Powierzchnie magazynów tracą za chwilę możliwość przyjmowania nowych zbiorów, w czytelniach wszystkie miejsca są zajmowane, hole tętnią gwarem życia studenckiego. Liczba zarejestrowanych w Wypożyczalni Naukowej czytelników, która na początku lat 90. wynosiła ok. 3 tys., obecnie wzrosła do ok. 8 tys. osób [25]. Konieczna staje się rozbudowa, przewidziana zresztą w pierwotnych planach. Projekt modernizacji i rozbudowy Biblioteki zakłada przejście na tzw. kompaktowy system magazynowania, zwiększenie ilości zbiorów w wolnym dostępie oraz powiększenie powierzchni czytelni i zaplecza poprzez nadbudowę jednej kondygnacji. Na parterze budynku w miejscu szatni i portierni zaplanowano

nowy pion komunikacyjny z klatką schodową, spełniająca wymogi ewakuacji i windą osobową do nowo projektowanego trzeciego piętra [25].

W latach 1947-1948 zorganizowano 49 bibliotek zakładów i klinik [14a, 16], które gromadziły niekiedy do 2 tys. książek [11]. Od 1949 r. przekazywano także nabytki do jednostek Wydziału Farmaceutycznego. Biblioteki zakładowe w roku akademickim 1948/49 uzyskały 1.300 tomów [14b]. Niektóre biblioteki zakładowe prowadziły także działalność oświatową i wydawniczą. Katedra i Zakład Historii i Filozofii Medycyny działająca od lutego 1946 pod kierownictwem profesora Tadeusza Bilikiewicza zgromadziła ponad 2 tys. wolumenów, wiele portretów i eksponatów medycznych, miała wypożyczalnię, prowadziła ćwiczenia praktyczne na temat bibliografii lekarskiej dla studentów IV i V roku. Niestety, w 1949 r. rektor ALG został zmuszony decyzją ministerstwa do likwidacji katedry, a niedostępne przez 2 lata zbiory włączono w 1951 r. do Biblioteki Centralnej [14a, 18].

W 2003 r. powrócił w struktury AMG Instytut Medycyny Morskiej i Tropikalnej, który wchodził w skład uczelni w latach 1946-1954. W styczniu 1946 roku rozpoczęto działalność naukową i usługową, jednocześnie remontując i wyposażając pracownię. W Instytucie otworzono bibliotekę, która w 1948 r. liczyła około 1.200 tomów i 55 tytułów czasopism (w 1949 r. uzyskano dalsze 321). Zorganizowano tam 2 czytelnie i jedyną w Polsce Pracownię Fotokinetematografii Naukowej. W 1948 r. rozpoczęto publikowanie Biuletynu IMMiT [14a, 14b]. W 1955 r. Ministerstwo Zdrowia wyłączyło IMMiT ze składu AMG [18]. Po 2003 r. rozpoczęto intensywną selekcję i katalogowanie księgozbioru Instytutu, jednak czytelnia wydziałowa nie utrzymała się. Uporządkowane zbiory rozdzielono między biblioteki zakładowe Instytutu, część trafiła do Biblioteki Głównej.

W uczelni działały też biblioteki prowadzone przez organizacje społeczne. Bratnia Pomoc Studentów ALG zorganizowała w osiedlu akademickim „Srebrzysko” bibliotekę w świetlicy domu akademickiego. W 1949 r. BPS włączono do Komitetu Uczelnianego Polskich Organizacji Studenckich (późniejszego ZSP), a w 1952 r. księgozbiór ZSP przeniesiono do Biblioteki Głównej [11, 14b].

Od 1 lutego 1947 pracowała też biblioteka Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia. W 1948 r. świetlica pracownicza i wypożyczalnia notowały 1.622 pozycje księgozbioru [14b]. W 1957 r. scalono zbiory ZZPSZ, Rady Zakładowej AMG i zlikwidowanego Zakładu Podstaw Marksizmu i Ekonomii Politycznej, które stały się podstawą Referatu Oświatowego, utworzonego w nowej strukturze Biblioteki. Zbiory te udostępniano w nieistniejącym dziś baraku w pobliżu Rektoratu [8]. Z wypożyczalni korzystali pracownicy AMG i szpitali klinicznych, studenci i emeryci. W 1968 r. książki przeniesiono do magazynu w nowym budynku Biblioteki. W ten sposób powstała obecna Wypożyczalnia Beletrystyczna, agenda Oddziału Udostępniania Zbiorów. Z założenia „oświatówka” miała być humanistycznym uzupełnieniem księgozbioru naukowego Biblioteki. Podstawę tych zbiorów stanowi klasyka polska i obca, literatura popularna i popularnonaukowa.

Najsilniej związana z Biblioteką Główną jest Biblioteka Wydziału Farmaceutycznego. Powstała ona w 1985 r. w budynku Wydziału. Gromadzenie księgozbioru rozpoczęto od przeniesienia części literatury fachowej z Biblioteki Głównej, a w następnej kolejności zakupu niezbędnych podręczników i skryptów w księgarniach i antykwariatach. Z Biblioteki Głównej wypożyczono jako depozyt podstawowe wydawnictwa informacyjne, początkiem kolekcji czasopism były dublety przekazane przez katedry i zakłady Wydziału. Zakres księgozbioru obejmuje podstawowe dziedziny nauk farmaceutycznych. Pracownicy i studenci WF od kwiet-

nia 1985 r. korzystają z usług czytelnia na 12 miejsc [10]. Od 1994 r. działa tam pracownia kserograficzna, wykonująca usługi na potrzeby uczelni i wymiany międzybibliotecznej. W połowie lat 90. Biblioteka Wydziału Farmaceutycznego zaczęła się komputeryzować, podobnie jak Biblioteka Główna.

Prace wydawnicze w Bibliotece i innych jednostkach były pilną potrzebą uczelni u jej zarania. Skrypty i podręczniki dla studentów ukazywały się dzięki pomocy sekcji wydawniczych BPS ALG [3, 14b] i Koła Medyków [14b]. W 1950 r. zapoczątkowano wydawanie czasopisma „Acta Academiae Medicae Gedanensis”, ale ukazały się tylko 2 roczniki. Publikowanie tytułu przejęło wydawnictwo PZWL, ale wkrótce je zakończyło [16]. Po 20 latach przerwy zaczęto wydawanie rocznika „Annales Academiae Medicae Gedanensis”. Od r. 1971 pracownicy uczelni mogli ogłaszać swoje publikacje w piśmie, które stało się też źródłem nowych nabytków, pozyskiwanych drogą wymiany z innymi wydawnictwami uczelnianymi. Od roku 1991 rezyduje w Bibliotece redakcja „Gazety AMG”, tytułu poświęconego aktualnym sprawom uczelni i służby zdrowia.

Już w 1946 r. rozpoczęto opracowanie bibliografii medycznej zawartości czasopism polskich i obcych w zbiorach ALG na potrzeby czytających prasę medyczną. W latach 50. pracownicy biblioteki tworzyli kartoteki zawartości czasopism radzieckich, angielskich, francuskich i niemieckich, dopóki Główna Biblioteka Lekarska i Biblioteka Narodowa nie zaczęły opracowywać centralnie takich zestawień. Informacje o czasopismach zagranicznych przesyłano do katalogu Biblioteki Narodowej [16]. Opracowano i wydano „Bibliografię publikacji pracowników AMG”, najpierw za lata 1945-1948, następnie z okazji jubileuszu 10-lecia uczelni (1945-1954) i jej 15-lecia (1945-1959). W 1967 r. ukazał się pierwszy zbiorczy tom za lata 1945-1964. Od r. 1993 „Bibliografia...” ukazuje się w wersji elektronicznej. Zakończono też w Bibliotece prace nad retrokonwersją całości jej zawartości; można z niej korzystać na bibliotecznej stronie WWW. „Bibliografia publikacji pracowników...” była obok wybudowania obecnej siedziby Biblioteki GUMed dziełem życia dyrektora Adama Bocheńskiego. Dyrektor Bocheński działał także społecznie, nie zaniebyszał żadnej okazji rozpowszechniania informacji o najnowszej książce medycznej. Ważne były dla niego prezentacje nowości wydawniczych na zebraniach kół naukowych, jak i szkolenia dla studentów, młodych pracowników naukowych oraz bibliotekarzy. Był przewodniczącym Koła Gdańskiego i członkiem Zarządu Głównego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Został wybrany na kadencję 1957-1963 do Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego, powołano go w latach 1959-1969 do Rady Kultury i Sztuki przy ministrze kultury i sztuki. W latach 1953-1973 nauczał w gdyńskim punkcie konsultacyjnym Państwowego Ośrodka Kształcenia Korespondencyjnego Bibliotekarzy. Jako delegat MZiOS uczestniczył w latach 1961-1968 w egzaminach na stopień bibliotekarza dyplomowanego. Przewodniczył Komisji Bibliograficznej GTN w latach 1953-1956 [8, 16]. Nie zaprzestawał aktywności zawodowej i społecznej nawet na emeryturze. Zmarł nagle 5 listopada 1974 r. w swoim gabinecie w wieku 77 lat [8].

Realizacja zadań biblioteki wymagała wykwalifikowanej kadry. Wiele osób zatrudnionych w Bibliotece uzupełniało wykształcenie. Niektóre z nich po podniesieniu kwalifikacji zawodowych odeszły do innych bibliotek, gdzie oferowano korzystniejsze warunki finansowe, jednak wiele osób spędziło w Bibliotece długie lata życia zawodowego. W 1947 r. została przyjęta do pracy Maria Stojowska, która zajmowała się informacją i tłumaczeniami [8, 14b, 19a], a w 1949 r. bibliotekarze techniczni Maria Fillerowa i Stanisław Kolankowski [19b]. Stan osobowy w 1949 r. wynosił: 3 bibliotekarzy naukowych, 5 bibliotekarzy technicznych i 6 pracowników

administracyjnych [19b], w 1965 r. pracowało już 21 bibliotekarzy, w tym 4 dyplomowanych [21]. Anna Bocheńska zarządzała bibliotekami zakładowymi i katalogiem systematycznym, Maria Bugno kierowała Oddziałem Czasopism, prowadziła działalność informacyjną, sporządzała tłumaczenia i streszczenia z obcojęzycznego piśmiennictwa fachowego na użytek czytelników słabiej znających języki obce; pełniła funkcje kierownika, wicedyrektora i od 1968 r. dyrektora Biblioteki. Helena Rataj pracowała w Oddziale Gromadzenia i Opracowania Zbiorów, prowadziła Oddział Udostępniania Zbiorów, redagowała „Bibliografię publikacji pracowników AMG”. Klementyna Bilikiewiczowa przygotowała kilka opracowań na temat historii medycyny gdańskiej [11]. Janina Wszelaki zorganizowała i obsługiwała Wypożyczalnię Oświatową. Bożena Zaorska, zatrudniona w Bibliotece w roku 1968 na stanowisku kierownika Oddziału Opracowania Rzeczowego i Informacji Naukowej stworzyła służący do dziś katalog przedmiotowy, a także opracowywała „Wykaz nabytków zagranicznych”. Maria Senska pracowała całe swe życie zawodowe w Bibliotece jako magazynier.

Odejście dyrektora Adama Bocheńskiego i mianowanie mgr Marii Bugno na stanowisko nowego dyrektora BG AMG odbyło się 30 września 1968 r. w nowym budynku Biblioteki w uroczystej atmosferze [11]. Wraz z personelem liczącym 37 osób kontynuowała ona prace Biblioteki wytyczonym torem [16]. Biblioteka ze swoimi zbiorami liczącymi 383 tys. wolumenów była wówczas największą placówką wśród bibliotek uczelni medycznych, a nowy budynek zapewniał właściwe warunki przechowywania nabytków [18]. W 1969 r. zmieniono katalog systematyczny, założony w latach 40., na przedmiotowy wg zasad GBL-owskiego „Słownika haseł z dziedziny medycyny i nauk pokrewnych” Stanisława Konopki [11]. W tym samym roku część zbiorów bibliotek zakładowych przeniesiono do gmachu Biblioteki Głównej [5, 8].

Po odejściu dyrektor Marii Bugno na emeryturę jej stanowisko zajęła w 1976 r. mgr Helena Rataj jako ostatnia ze „szkoły Bocheńskiego” (pracowała w Bibliotece od 15 października 1950 r.). W latach 1981-2002 dyrektorem była mgr Józefa de Laval, a po jej odejściu na emeryturę, od 1 stycznia 2003 r. funkcję tę sprawuje mgr inż. Anna Grygorowicz [15].

Od 1975 r. kupowano rocznie ponad 2.300 pozycji. W 1980 r. biblioteka posiadała 829 wydawnictw ciągłych, w tym 206 polskich, 238 radzieckich i z Krajów Demokracji Ludowej oraz 325 zachodnich [11].

W roku 1982 Komisję Biblioteczną przemianowano na Radę Biblioteczną; pełni ona funkcję ciała doradczego rektora [11]. Stan osobowy personelu Biblioteki wzrósł nieznacznie; w 1995 r. pracowało w Bibliotece 41 osób, w tym 27 bibliotekarzy [11].

Na początku lat 80. w wyniku ożywienia życia społecznego zrodziła się idea spotkań bibliotek medycznych. Pierwsze spotkanie odbyło się jako narada dyrektorów, zaproszonych do Gdańska przez ówczesnego rektora AMG, profesora Mariusza Żydowo. Intencją organizatorów było nawiązanie współpracy w zakresie wymiany informacji naukowej w czasach utrudnionego dostępu do literatury światowej i zapóźnienia technologicznego polskich bibliotek. Dyrektorzy bibliotek akademii medycznych i Głównej Biblioteki Centralnej ustanowili zasadę wymiany informacji o aktualnie nabywanych zbiorach za pomocą rozsyłania biuletynu z wykazem nowych nabytków. Spotkania te są kontynuowane jako coroczne konferencje problemowe, organizowane kolejno przez biblioteki uczelni medycznych. Biblioteka Główna GUMed była gospodarzem konferencji w latach 1993 i 2004.

Komputeryzację biblioteki rozpoczęto w 1991 roku od wprowadzenia bazy bibliograficznej MEDLINE (która zastąpiła drukowany Index Medicus) na nowym wówczas rodzaju nośnika: CD-ROM. Ilość prenumerowanych baz zwiększano sukcesywnie: Current Contents – Life

Sciences i Clinical Medicine (od 1992), Excerpta Medica (od 1993). Od roku 1995 funkcjonuje online Polska Bibliografia Lekarska. W 1995 r. rozpoczęto katalogowanie nowych nabytków Biblioteki w systemie bibliotecznym SOWA. W roku 1998 osiągnięto taki poziom informacji o zbiorach, by można było postarać się o automatyzację wypożyczeń. Czytelnicy korzystający z katalogu w systemie SOWA, otrzymali informację o zbiorach, które wpłynęły do biblioteki w ciągu ostatnich 3 lat, a także o ich lokalizacji i dostępności. W roku 1999 przerwano włączanie kart do katalogu alfabetycznego i przedmiotowego. Latem roku 2004 udostępniono czytelnikom katalogi komputerowe przeniesione do systemu VTLS/Virtua. Czytelnicy zyskali możliwość przeglądania katalogów zdalnie i zamawiania książek w trybie online. W celu wprowadzenia VTLS środowisko trójmiejskie zawiązało w 1996 r. konsorcjum Biblioteki Naukowe Trójmiasta, obecnie współpraca bibliotek naukowych toczy się w ramach Trójmiejskiego Zespołu Bibliotecznego.

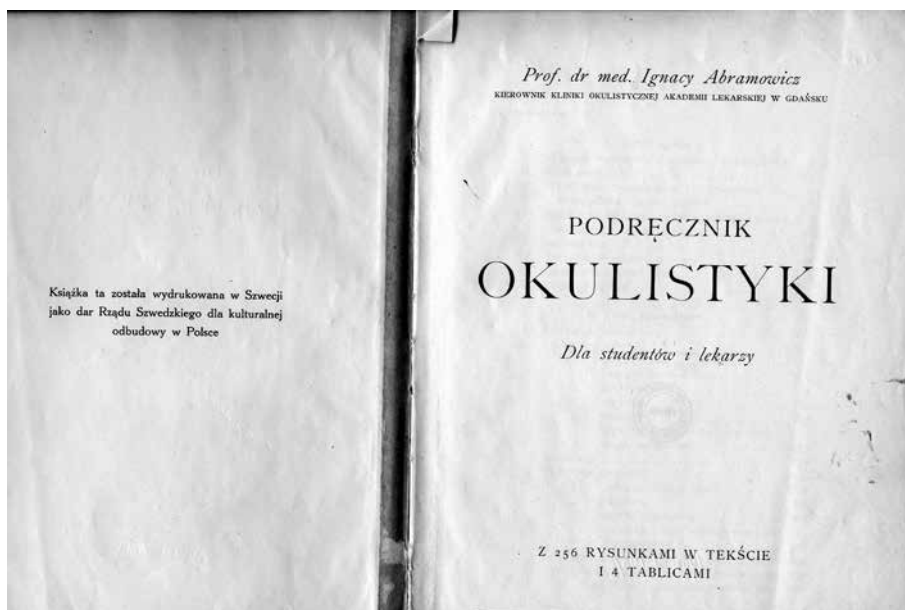
Od 2009 r. rozpoczęto z udziałem 7 uczelni Wybrzeża, 4 bibliotek naukowych oraz instytucji kulturalnych organizowanie Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej. Celem tej pracy jest dygitalizacja dziedzictwa kulturowego i naukowego Pomorza, zachowanie zbiorów tekstowych, graficznych, multimedialnych i ich prezentacja w Internecie [17]. Część prac wykonywana jest w Bibliotece Głównej GUMed, do udostępnienia w PBC typuje się przede wszystkim starodruki i druki XIX-wieczne z jej zbiorów. Wysiłki Biblioteki zostały uhonorowane wyróżnieniem w konkursie „Pozytywista Roku” 2011 [25].

Pracownicy biblioteki działają także na rzecz uczelni. Są aktywnymi uczestnikami Medycznego Dnia Nauki, Pikniku na Zdrowie, w maju zapraszają czytelników na imprezy z okazji Tygodnia Bibliotek, wydają biuletyn „Librorum Amator”. Zespół wspiera też działalność Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, organizacji działającej na rzecz bibliotekarzy i bibliotek, istniejącej od roku 1917.

W Bibliotece przygotowano szereg propozycji na temat edukacji użytkowników polskich bibliotek medycznych [6]. Od września 2005 dla studentów I roku zorganizowano szkolenie biblioteczne online (nabywane i wdrażane także przez inne placówki) [7]. Witryna internetowa Biblioteki jest nie tylko zbiorem informacji o jej funkcjonowaniu i kanałem kontaktu z czytelnikami, ale i warsztatem pracy naukowej, źródłem baz bibliograficznych i pełnotekstowych, e-czasopism i e-książek. Oprócz katalogów bibliotecznym na stronie WWW Biblioteki czytelnicy mogą znaleźć wirtualne szkolenia z zakresu medycznej informacji naukowej, tworzyć zestawienia bibliograficzne, zamówić usługi biblioteczne itd. SBP doceniło jej walory, przyznając II nagrodę w ogólnopolskim konkursie „Najlepsze witryny internetowe bibliotek polskich” w kategorii bibliotek szkół wyższych, instytutów naukowych i instytucji centralnych [25].

Mimo rosnącego dostępu do publikacji elektronicznych nie zaniedbuje się zakupu publikacji drukowanych. W 2000 r. zbiory wynosiły 550 tys. jednostek, w tym 344.278 tomów książek, 94.836 tomów czasopism (630 tytułów, 310 zagranicznych), 105.202 jednostek zbiorów specjalnych i 27.779 książek w Wypożyczalni Beletrystycznej [12]. Stan zbiorów na koniec 2011 r. wynosił 605 tys. jednostek, w tym książek naukowych 368.445 wol., 103.769 tomów czasopism, 104.234 jednostki zbiorów specjalnych. Zbiory beletrystyczne, uzupełniane obecnie wyłącznie z darów, wzrosły nieznacznie. Coraz więcej tytułów czasopism jest zastępowanych ich wersją elektroniczną [25].

Przedstawiony powyżej rozwój BG GUMed umożliwiła także pomoc wielu osób i instytucji z Polski i zagranicy udzielana głównie w latach 1945-1950 i 1982-1989. Jesienią 1945 r. cieszono się nawet z darów w postaci papieru i sprzętu biurowego [13]. Dyrektor Bocheński starał

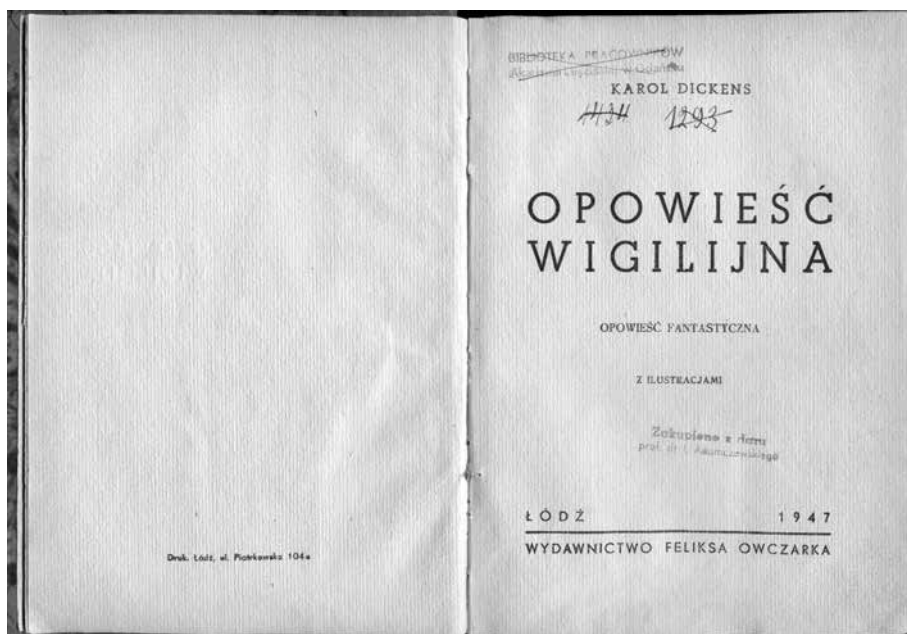
Ryc. 1. Podręcznik okulistyki wydrukowany w Szwecji

Fig. 1. Handbook of ophthalmology printed in Sweden

się o dary, przydziały, zbędne w innych bibliotekach dublety. Najważniejszymi darczyńcami krajowymi lat 40. byli: GBL, Lekarski Instytut Naukowo-Wydawniczy (obecne Wydawnictwo Lekarskie PZWL), Biblioteka Jagiellońska, PAU (dzięki staraniom prof. Bilikiewicza), sopocki Instytut Bałtycki, Zakład Historii i Filozofii Medycyny UAM [4, 13, 14a]. Instytucje te podarowały głównie polskie czasopisma i książki. Naczelną Dyrekcja Bibliotek przy Min. Oświaty przydzieliła książki z bibliotek poniemieckich oraz Centralnej Zbiornicy Książek z Warszawy i Krakowa. Biblioteka Miejska w Gdańsku przekazała depozyt byłego gdańskiego Towarzystwa Lekarskiego (Ärztlicher Verein) [11]. Dzieła niezwiązane z medycyną odsyłano do Zbiornicy Książek Zabezpieczonych w Gdańsku. Do Głównej Biblioteki Lekarskiej w Warszawie przekazano niemieckie prace doktorskie, przeważnie z lat wojny i ostatnich lat przedwojennych.

Pierwszą grupą darczyńców zagranicznych w latach 40. XX w. były placówki dyplomatyczne w Polsce: British Council w Warszawie, US Information Service przy Ambasadzie USA w Warszawie, oraz konsulaty. Konsul francuski w Gdańsku podarował Bibliotece cenną, 29-tomową „Encyclopédie médico-chirurgicale” oraz wiele książek francuskich wydanych w tamtym czasie [5, 8 14b]. Wiele darów napłynęło z zagranicy. Pierwszym ofiarodawcą był rząd Szwecji i organizacja Svenska Polenhjälpen [13] oraz Szwedzka Pomoc dla Europy (oddz. w Gdyni) [14a, 14b]. W Szwecji drukowano także po wojnie polskie podręczniki, które stały się cennym nabytkiem Biblioteki ze względu na wysoki poziom edytorski.

W 1946 r. dyrekcja Biblioteki poprosiła kilka bibliotek zagranicznych o przekazanie dubletów czasopism. W latach 1947-48 napłynęło wiele roczników pism angielskich i amerykańskich z lat wojny i powojennych. Wśród darczyńców byli m. in.: American Medical Association,

Ryc. 2. Dar prof. Adamczewskiego dla wypożyczalni beletrystycznej

Fig. 2. A book donated by prof. I. Adamczewski to belles-lettres unit

Royal Society of Medicine z Londynu, Sekcja Kulturalna Duńskiego Komitetu Pomocy Polsce, Comitee on Aid to Libraries in War Areas przy Bibliotece Kongresu w Waszyngtonie oraz Polish Supply and Reconstruction Mission in NA [11, 22].

Profesor Edward Grzegorzewski jako pełnomocnik ministra zdrowia już w grudniu 1944 r. uzyskał obietnicę pomocy od posła szwedzkiego w Moskwie, a konkretne efekty przyniosły jego wyjazdy w maju 1946 r. do Szwecji i w październiku do Wlk. Brytanii. Lekarze stażyści ze szpitala Serafiner podarowali 300 książek medycznych, a Karolinska Institutet ze Sztokholmu przekazał najnowsze prace doktorskie [13]. Pomoc dla Polski deklarowali i realizowali rozmówcy profesora m. in. z Londynu, Cambridge i Edynburga. Royal Society of Medicine ofiarowało mikrofilmy o tematyce medycznej, amerykańska Fundacja Rockefellera przekazała kilkaset tomów i obiecała innym ofiarodawcom pokrycie kosztów zakupów. Mimo brytyjskich kłopotów z papierem biochemik, prof. David Keilin, deklarował dostawę wydawanych przez siebie czasopism. Bureau of Hygiene and Tropical Medicine i British Council wyraziło chęć zakupu kilku tytułów czasopism.

Działająca po II wojnie organizacja Inter-allied Book Centre planowała organizację wielotysięcznych bibliotek, które miały być przekazane krajom w zniszczonej Europie. Niestety, władze RP nie były zainteresowane tą akcją, był to już początek „zimnej wojny”. Książki i czasopisma zbierali też wykładowcy i lekarze z Edynburga oraz ze Związku Lekarzy Polskich w Wielkiej Brytanii, gdzie szczególnie aktywny był dr Leontyn Dmochowski. Dostawy literatury medycznej rozpoczęły się już w styczniu 1946. Swój udział w pomocy miały firmy farmaceutyczne, np. CIBA z Bazylei [14b]. Koszty działalności biblioteki ALG pokrywały

częściowe dotacje Ministerstwa Zdrowia i Delegatura Rządu ds. Wybrzeża [11]. Już w 1945 r. dary stanowiły 2.363 pozycje księgozbioru [11].

Kilku profesorów ALG (T. Bilikiewicz, H. Gromadzki) przekazało prywatne księgozbiory na rzecz swoich katedr [14a], a studenci Wydziału Farmaceutycznego zbierali książki u aptekarzy [14b]. BPS ALG zasilala zbiory Biblioteki swoimi wydawnictwami [2]. Prof. Adamczewski ofiarował w 1948 r. nagrodę Senatu uczelni na zakup książek beletrystycznych [1, 18, 23].

Na początku lat 50. wskutek ograniczenia kontaktów z krajami zachodnimi zaczęły się kłopoty z pozyskiwaniem zagranicznych czasopism. Sytuacja zaczęła się polepszać dopiero po roku 1957 [22]. W latach 70. trudna sytuacja ekonomiczna Polski zmusiła dyrekcję Biblioteki do rezygnacji z prenumeraty wielu tytułów zachodnich, w 1973 r. kupowano 504 tytuły, w 1979 – 312, a w 1981 już tylko 51 [11]. Ograniczanie funduszy dotyczyło także zakupu książek, wydatki dewizowe były planowane centralnie. Dary zagraniczne stanowiły więc cenne uzupełnienie zbiorów Biblioteki. Dekada lat osiemdziesiątych obfitowała w dary różnych materiałów bibliotecznych: książek, czasopism, kaset magnetofonowych, przeźroczy. Ofiarodawcami byli pracownicy Akademii przebywający na stypendiach, stażach, praktykach i konferencjach zagranicznych, jak i Polonia, organizacje charytatywne, fundacje oraz osoby prywatne.

Systematycznie docierały do Biblioteki dary Kongresu Polonii Amerykańskiej. Księgi akcesyjne Biblioteki wykazują wiele nabytków otrzymywanych za pośrednictwem Komisji Charytatywnej Episkopatu Polski, fundacji Friends of Poland i AmeriCares Foundation, Ambasady Francji w Polsce, Comité d'Aide à la Pologne, Deutsche Forschungsgemeinschaft, Komitetu Polonii Amerykańskiej [11, 12]. Pomagała Bibliotece także poznańska Fundacja Bibliotek Ekologicznych, a prenumeratę czasopism ułatwiały od 1984 r. wpłaty dewizowe przedsiębiorstw gospodarki morskiej i KBN [11, 12].

Mimo wielu problemów Biblioteka funkcjonuje i dobrze wypełnia na co dzień swoje obowiązki jako system biblioteczno-informacyjny GUMed. W Bibliotece wykonuje się usługi

Ryc. 3. Medal „Bibliotheca Magna-Perrenisque” przyznany BG GUMed przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich

Fig. 3. A medal „Bibliotheca Magna-Perrenisque” for Main Library of MUG granted by the Polish Librarians Association

na rzecz studentów, pracowników i uczelni. Na bieżąco trwają prace nad udostępnieniem jak największej ilości informacji przez Internet, nad jej prostotą i przejrzystością. Katalogi kartkowe są retrokonwertowane i dygitalizowane. W miarę możliwości udostępnia się elektroniczne wersje podręczników i skryptów.

Zasługi Biblioteki dla polskiego bibliotekarstwa zostały dostrzeżone w ogólnopolskiej perspektywie. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich nadało Bibliotece w 2010 r. medal Bibliotheca Magna – Perennisque. Biblioteka Główna GUMed jest drugą po Bibliotece Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu medyczną ksiąźnicą uczelnianą wyróżnioną tym najbardziej zaszczytnym odznaczeniem. Doceniono w ten sposób całokształt działalności Biblioteki, jej wysiłki na rzecz rozwoju polskiego bibliotekarstwa i upowszechniania książki w społeczeństwie.

PIŚMIENNICTWO

1. Adamczewski I.: Moje wspomnienia o powstaniu i organizacji Akademii Medycznej i Politechniki Gdańskiej w 1945 r. *Gazeta AMG*, 1995, 5, 7, 19. – 2. Baran C.: Początki studiów w Akademii Lekarskiej w Gdańsku. *Gazeta AMG*, 1995, 5, 6, 15. – 3. Bocheński A.: Bibliografia publikacji pracowników Akademii Medycznej w Gdańsku za lata 1945-1964. Gdańsk : GTN, 1967, 68, poz. 541. – 4. Bocheński A.: Sprawozdanie z działalności Akademii Lekarskiej w Bibliotece Gdańsku w czasie od 15.07.1945 do 31.08.1946, Gdańsk 19.09.1946, [maszynopis, 2 s.]. – 5. Bugno M., Rataj H.: 35 lat Biblioteki Głównej Akademii Medycznej w Gdańsku. *Ann. Acad. Med. Gedan.* 1980, 10, 373. – 6. Grygorowicz A., Kraszewska E.: Propozycje standardów w zakresie edukacji użytkowników polskich bibliotek medycznych. *Ann. Acad. Med. Gedan.* 2007, 37, 167. – 7. Grygorowicz A., Kraszewska E.: Szkolenie biblioteczne online jako nowoczesna forma zajęć dla studentów I roku Akademii Medycznej w Gdańsku. *Ann. Acad. Med. Gedan.* 2007, 37, 173. – 8. Halasz J.: Bocheński Adam Klemens (1897-1974). W: *Ludzie Akademii Medycznej w Gdańsku*. T. 5. Pod red. Z. Machalińskiego. Gdańsk : AMG, 2007, 24-52. – 9. Kamiński Z.: Razem łatwiej. *Pismo PG* 2012, 20, 6, 59. – 10. Kortas H.: Biblioteka Wydziału Farmaceutycznego. *Ann. Acad. Med. Gedan.* 1995, 25, supl. 3, 243. – 11. de Laval J., Michałowska E.: Biblioteka Główna. *Ann. Acad. Med. Gedan.* 1995, 25, supl. 3, 247. – 12. de Laval J.: Kilka słów o Bibliotece Głównej. *Ann. Acad. Med. Gedan.* 2000, 30, 263. – 13. Limon J.: W zakładach teoretycznych Akademii Lekarskiej w Gdańsku ocalało tylko 6 książek. *Gazeta AMG*, 1995, 5, 2, 23. – 14a. Machaliński Z.: Wokół genezy i początków Akademii Medycznej w Gdańsku (1945-1950). Gdańsk : AMG, 1998. – 14b. Geneza i początki Akademii Medycznej w Gdańsku (1945-1950) : wybór źródeł. Wstęp, wybór i oprac. Z. Machaliński. Gdańsk : AMG, 1999. – 15. Machaliński Z., Kamiński Z., Halasz J.: *Kronika (2002)*. *Ann. Acad. Med. Gedan.* 2003, 33, 317. – 16. Mayer J.: Bocheński Adam Klemens. W: *Słownik pracowników książki polskiej*. Suplement. Warszawa : PWN, 1986, 24. – 17. Omilian-Mucharska M., Wysmyk N.: Biblioteka Główna GUMed informuje. *Gazeta AMG* 2010, 20, 8/9, 28. – 18. Sienkowski E.: Zarys dziejów AMG (1945-1970). *Ann. Acad. Med. Gedan.* 1971, 1, 112. – 19a. Skład osobowy Akademii Lekarskiej w Gdańsku w roku akademickim 1947/48. Gdańsk : ALG, 1948, 18. – 19b. Skład osobowy Akademii Lekarskiej w Gdańsku w roku akademickim 1948/49. Gdańsk : ALG, 1949, 25. – 20. Szmytkowski R.: Fizyka w Politechnice w Gdańsku w latach 1909-1945. *Pismo PG* 2004, 12, 4, 13. – 21. Kopecki K.: Bilans osiągnięć gdańskiego ośrodka naukowego. W: *Województwo gdańskie w XX-leciu Polski Ludowej*. Pod red. A. Bukowskiego. Gdańsk : GTN, 1965, 236. – 22. Włodzimierz Mozołowski 1895-1975. W stulecie urodzin. Pod red. W. Makarewicz. Gdańsk : Oddz. Gdański Pol. Tow. Biochem., 1995, 130-131 i 284. – 23. Woroniecki M., Szostakiewicz Ł.: Wszelaki Stanisław (1898-1986). W: *Ludzie Akademii Medycznej w Gdańsku*. T. 7. Pod red. S. Koniecznej. Gdańsk : GUMed, 2007, 145. – 24. Żydowo M.: Pierwsza po II wojnie światowej immatrykulacja studentów medycyny w Gdańsku. *Gazeta AMG*, 1996, 6, 3, 21. – 25. www.biblioteka.gumed.edu.pl

Z. Kamiński, B. Rybitw

FROM THE HISTORY OF THE LIBRARY OF THE MEDICAL UNIVERSITY OF GDAŃSK

Summary

The aim of this paper is to present a short history of the Main Library of the Medical University of Gdańsk between 1945 and 2013, including some successes and problems. Successive periods of activity and efforts of librarians to assure a high level of service are presented.

Adres: mgr Beata Rybitw
Biblioteka Główna GUMed
ul. Dębinki 1, 80-211 Gdańsk
e-mail: brybitw@gumed.edu.pl